

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Stíhání mladistvých v České republice

Vypracoval: Lucie Schmiedová

Vedoucí práce: PhDr. Helena Pavličíková, CSc.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 2. dubna 2014

Lucie Schmiedová

PODĚKOVÁNÍ

Za vedení své bakalářské práce bych ráda poděkovala PhDr. Heleně Pavličíkové, CSc. Za odborné konzultace Mgr. Bc. Zbyňku Boudovi. Současně bych ráda poděkovala za poskytnuté rozhovory probačním úředníkům Ing. Monice Druskové a Mgr. Marku Štěchovi, dále pak mluvčímu jihočeské policie Milanu Bajcurovi a sociální pracovníci z oddělení výkonu trestu ve věznici ve Všehrdech Marii Matesové.

ABSTRAKT

Práce se zabývá procesem trestního stíhání mladistvých pachatelů v České republice a vychází především ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže. V rámci případové studie trestního řízení mladistvého pachatele se opírá o dokumenty z hlavního líčení před soudem s mladistvým pachatelem z České republiky. Pro větší množství informací využívá rozhovorů s probačními úředníky, sociální pracovníci z oddělení výkonu trestu ve věznici ve Věhrdech a s mluvčím jihočeské policie.

Klíčová slova:* mladistvý, trestní řízení, provinění, probační úředník

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the criminal prosecution of juvenile offenders in Czech Republic and is mainly based on the Act on Juvenile Justice. The case study of the juvenile offender's criminal procedure is based on documents from the trial court with a juvenile offender from Czech Republic. It draws more information from interviews with probation officials, social workers from the Department of imprisonment in a prison in Všechny and the South Bohemian police spokesman.

Key words:* juvenile, criminal procedure, offense, probation officer

Obsah

ÚVOD	8
1 HISTORICKÝ EXKURZ V RÁMCI ČESKÉ REPUBLIKY	9
1.1 Rakousko-uherská právní úprava	9
1.2 Meziválečný vývoj	9
1.3 Poválečný vývoj	10
2 MLADISTVÍ A TRESTNÍ ODPOVĚDNOST	12
2.1 Věková hranice trestní odpovědnosti	12
2.2 Podmíněná trestní odpovědnost	13
3 TRESTNÍ ŘÍZENÍ PROTI MLÁDEŽI	15
3.1 Procesní záruky práv mladistvého	16
3.2 Podmínky omezení osobní svobody mladistvých	17
3.3 Informace o mladistvém v trestním řízení	18
4 MLÁDEŽ A TRESTNÍ POSTIH	20
4.1 Úvod k trestání mladistvých osob	20
4.2 Výchovní opatření	20
4.3 Ochranná opatření	23
4.4 Trestní opatření	24
4.5 Vykonávací řízení ve věcech mladistvých	27
5 PREVENCE KRIMINALITY	28
5.1 Příčiny páchání trestné činnosti	29
5.2 Preventivní činnost ministerstva vnitra	32
6 Cíl práce	35
7 METODIKA	36
8 PŘÍPADOVÁ STUDIE TRESTNÍHO ŘÍZENÍ MLADISTVÉHO PACHATELE	37

9	PRACOVNÍ NÁPLŇ ČINNOSTI PROBAČNÍ ÚŘEDNICE	40
	ZÁVĚR.....	43
	SEZNAM LITERATURY	46

ÚVOD

Tématika soudnictví mě zajímá už dlouho. V době, kdy jsem studovala na gymnáziu, jsem navštívila několik soudních líčení, nejen s mladistvými pachateli. Pro psaní bakalářské práce jsem si zvolila téma trestní stíhání mladistvých pachatelů proto, že se odlišuje od trestního stíhání dospělých, a připadá mi zajímavější. Právě v případě trestního řízení proti mladistvým se propojuje právo s pedagogikou a je kladen velký důraz hlavně na výchovu a resocializaci mladistvého pachatele do společnosti.

Mým cílem je zjistit, jakým způsobem jsou dodržována práva mladistvých v trestním řízení, jaká specifika toto trestní řízení vykazuje, jaké nástroje jsou orgány činnými v trestním řízení využívány k ochraně práv a k výchovnému působení na mladistvého.

V teoretické části hodlám vycházet především z ustanovení zákona o soudnictví ve věcech mládeže jako specifického předpisu upravujícího trestní řízení proti mladistvým. V oblasti prevence se budu informovat u mluvčího jihočeské policie Milana Bajcury. Profesi probačních úředníků mi v rámci kvalitativní metody popíší pracovníci z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích, a to Monika Drusková spolu s Markem Štěchem. Při hledání informací o fungování ve věznici ve Všehrdech mi bude nápomocna Marie Matesová, sociální pracovnice z tamějšího oddělení výkonu trestu. Také využiji možnosti rozhovoru s již trestaným mladíkem, který si ale nepřeje být jmenován.

Na teoretickou část by měla navazovat část praktická, ve které využiji kvalitativních metod, a to rozhovoru s již zmíněnými probačními úředníky, sociální pracovníci z oddělení výkonu trestu ve věznici ve Všehrdech a s mladistvým pachatelem. Právě na základě těchto rozhovorů bych ráda pronikla do problematiky trestního řízení s mladistvými pachateli. Dále budu analyzovat dokument, kterým bude obžaloba ve věci mladistvého pachatele a následný rozsudek od okresního soudu. Využiji také nestrukturovaného pozorování, kdy se zúčastním hlavního líčení proti tomuto mladistvému pachateli.

1 HISTORICKÝ EXKURZ V RÁMCI ČESKÉ REPUBLIKY

1.1 Rakousko-uherská právní úprava

Trestná činnost se v dnešní době netýká jen dospělých, ale i mladistvých. Zvláštní přístup k projednávání trestné činnosti mládeže byl akceptován již v průběhu historického vývoje. Důvodem tohoto zvláštního přístupu byla odlišná funkce trestu ukládaného za spáchání trestných činů, kdy na rozdíl od dospělých pachatelů hraje u mladistvých důležitější roli preventivní a výchovný účel trestu, nikoli represivní. Postupem času byl kladen i stále větší důraz na zachování procesních práv mladistvého v průběhu trestního řízení.

Přístup k úpravě práv mladistvého pachatele se v historickém průběhu odlišoval. Zpočátku nebyla potřeba zvláštního přístupu k mladistvým akcentována tak silně. Výslovnou zákonnou úpravu nacházíme v trestním zákoně z roku 1852¹. V tomto zákonu byl zakotven privilegovaný přístup k nedospělým pachatelům zločinu ve věku do 14 let podle § 237 tohoto zákona. Pachatel mladší deseti let nebyl soudem trestně postižitelný, potrestání bylo přenecháno rodičům. Závažnější zločiny nedospělých pachatelů ve věku od 11 do 14 let byly posuzovány mírněji.²

1.2 Meziválečný vývoj

První ucelená právní úprava soudnictví ve věcech mládeže na našem území byla provedena až v roce 1931³. Na rozdíl od současné právní úpravy stanovil tento zákon hranici trestní odpovědnosti na 14 let. Podle tohoto zákona měl soud například oprávnění mladistvého pouze pokárat, nikoli však tělesně, nebo mohl potrestání přenechat rodině či škole. Soudu bylo umožněno rovněž nařídit, aby nedospělý byl umístěn k jiné rodině⁴. Dnes nemáme možnost setkat se s dalším oprávněním soudu v podobě možnosti napomenutí osob, kterým náleží o mladistvého pečovat. Ohledně podmínek trestní odpovědnosti mladistvého zákon již znal možnost vyloučení takové

¹ zákon č. 117/1852 Sb., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, stav k 31.3.1929 (dále jen „TZ 1852“)

² blíže k tomu §§237, 269, 270 TZ 1852

³ zákon č. 48/ 1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, (dále jen „ZSM 1931“)

⁴ §1 odst.2 ZSM 1931

odpovědnosti v případě nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti,⁵ byť tento zákon hovoří o „značné zaostalosti“ mladistvého.

Při ukládání trestu byla zákonná trestní sazba uvedena v obecném trestním zákoně snížena na polovinu stejně, jako je tomu dnes. Nezajímavým není ani ustanovení týkající se výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, kdy soudy tyto tresty nařizovaly do zvláštních věznic. Tresty delší šesti měsíců byly vykonávány v polepšovnách. Zákon kladl důraz i na péči o mladistvé po jejich propuštění z výkonu takového trestu. Procesní postup soudu byl upraven obecným trestním řádem a zvláštní zákon upravoval pouze procesní odchylky. Již v této době trestnou činnost mládeže posuzoval zvláštní senát mládeže.

Zákon zakotvoval již i některá procesní práva a povinnosti rodičů nezletilého pachatele.⁶ V předpise nacházíme i nutnou obhajobu mladistvého při tzv. hlavním přelíčení a institut soudem ustanoveného obhájce. Svou roli v řízení měl i zástupce obce (tzv. pomocné zařízení pro soudní péči o mládež). Práva mladistvého při soudním jednání byla zajišťována obligatorním vyloučením veřejnosti a možností přístupu pouze úzkého okruhu osob. Zákon chránil identitu a soukromí mladistvého pachatele zákazem jakéhokoliv uveřejnění zprávy o trestném činu spáchaném mladistvou osobou, vyloučeno bylo vůbec uvést jeho jméno nebo jiné okolnosti, z nichž bylo možno usuzovat na osobu pachatele. V případě porušení tohoto zákazu hrozilo uložení peněžité sankce od 100 korun do 5000 korun, dokonce i vězení od tří dnů do jednoho měsíce. Výjimku z tohoto zákazu mohl udělit pouze soud nebo státní zastupitelství.

1.3 Poválečný vývoj

S přijetím nového trestního zákona v roce 1950⁷ se úprava soudnictví ve věcech mládeže vrátila zpět do obecného předpisu. Tento obecný předpis posunul věkovou hranici trestní odpovědnosti na 15 let. Uvedený zákon byl poplatný v době, ve které vznikl, což je zřejmé již z jeho proklamativních ustanovení, kdy soud při svém rozhodování má přihlížet ke zvláštní péči, kterou lidově demokratická republika věnuje

⁵ srov. §5 ZSM a §2 odst.2 ZSM 1931

⁶ §37 ZSM 1931

⁷ zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon (dále jen „TZ 1950“)

mládeži a účelem trestu u mladistvého měla být jeho výchova v „řádného pracujícího člověka“. Mladistvému nebylo možné ukládat některé druhy trestů, zejména trest smrti a nebylo možno uveřejňovat ani vyhlášený rozsudek.

V trestním zákoně z roku 1961⁸ byla trestní odpovědnost mladistvého posuzována mírněji než u dospělého pachatele s využitím institutu vyšší společenské nebezpečnosti. Aby bylo jednání dospělého posouzeno jako trestné, muselo vykazovat znaky vyšší společenské nebezpečnosti než obdobné jednání mladistvého.⁹ Tento zákon zejména ve svých procesních ustanoveních kopíroval dnešní podobu právní úpravy. Ovšem ukazovalo se, že problematika ve věcech mládeže by měla mít ucelenou podobu jediného zvláštního zákona, k čemuž došlo přijetím zákona č.218/2003 Sb., který je po některých novelizacích účinný do dnešního dne.

⁸ zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon účinný do 1.1.2004 (dále jen „TZ 1961“)

⁹ Trestní zákon ve znění účinném od 1.1.2004

2 MLADISTVÍ A TRESTNÍ ODPOVĚDNOST

2.1 Věková hranice trestní odpovědnosti

Zprvu této kapitoly je nutné uvést, co vlastně znamená pojem trestný čin. Podle definice trestního zákoníku jím rozumíme takový protiprávní čin, který považuje zmíněný trestní zákoník za trestný. Tento čin je vykonán buď úmyslným zaviněním, nebo z nedbalosti. Trestné činy se dělí na přečiny a zločiny. Jako přečiny lze kvalifikovat nedbalostní trestné činy a ty úmyslné. Za úmyslné přečiny stanovuje trestní zákoník trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Za zločiny se považují všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona označovány jako přečiny. Na ně stanovuje trestní zákon odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby více než pět let. Trestné činy, kterých se dopustili mladiství, nazýváme jako provinění.

Druhým neméně důležitým pojmem, je pojem mladistvý. Právník Dušana Hendrycha mladistvého definuje jako jedince, který dovršil patnáctý rok, ale není starší osmnácti let. Odpovědnost za svou trestnou činnost nese jedinec hned den po svých patnáctých narozeninách, a to až do konce života. Ne všude ve světě je stanovena trestní odpovědnost od patnácti let. V Anglii se týká už desetiletých, v Nizozemsku, Řecku a Kanadě do ní spadá kategorie dvanáctiletých. Ve Francii zvolili věk třináct let a v Německu, Rakousku, Itálii, Slovensku nebo třeba Maďarsku čtrnáct let. Skandinávské země (Finsko, Dánsko, Švédsko, Norsko) a naši polští sousedé se s námi shodují na patnácti letech. Ovšem existují země, kde zvolily vyšší věk. Za vyzdvihnutí jistě stojí Lucembursko s trestní odpovědností od sedmnácti let a Belgie, kde je trestní odpovědnost stanovena dokonce až na osmnáct let. Ve velkém počtu zemí ale stále zůstává otázkou, kdy je ten správný věk nést následky za své činy, a nabýt trestní odpovědnosti?¹⁰ Po takovýchto závažných činech se zamýšlíme nad tím, zda by nebylo vhodné věkovou hranici trestní odpovědnosti snížit.

Rovněž u nás, v České republice, se stala věková hranice trestní odpovědnosti velmi kontroverzním tématem, a to v době jednání o novém platném zákoníku. K jeho

¹⁰ Vzpomeňme si třeba na případ třináctileté Barbory z obce Kmetiněves na Kladensku. Tuto dívku v roce 2004 zavraždil její stejně starý spolužák.

účinnosti totiž došlo v roce 2010 a nahrazoval ten z roku 1961. Mezi širokou veřejností, politiky a psychology se polemizovalo o snížení trestní odpovědnosti z patnácti na čtrnáct let. Osobně souhlasím, s názorem docenta Pipka, který tvrdí, že snížení trestní odpovědnosti nic neřeší. Pipek uvádí, že se jedná pouze o populistický krok. „*Snížení věkové hranice trestní odpovědnosti kriminalitu nevyřeší, promítne se pouze do statistik kriminality a vyvolá dodatečné, patrně nutné a zvýšené finanční náklady v již tak napjatém rozpočtu justice.*“¹¹ Tím hlavním, kdo návrh inicioval, byl bývalý poslanec za ODS Radim Chytka.¹²

Jak bylo zmíněno již výše, návrh na snížení trestní odpovědnosti vyvolal mezi politiky řadu diskuzí. Objevovali se tací, kteří s návrhem nesouhlasili. Mezi ně patřili třeba lidovci a komunisté. Dokonce místopředseda ústavně právního výboru Zdeněk Jičínský označil Chytkovu argumentaci za demagogickou.

Dva ze známějších psychologů, Jaroslav Šturma a Jan Cimický, se k tomuto problému pro média vyjádřili v roce 2004. Tenkrát psycholog Šturma řekl, že by bylo snížení trestní odpovědnosti jen dílčím řešením. Nazval to jakýmsi „plácnutím do vody“. Podle něho by totiž řešení muselo být provázáno se systémovými změnami. Naopak Jan Cimický tvrdí, názory o snížení věku trestní odpovědnosti nejsou žádným řešením, a dokonce je nazval jako nihilistické.¹³

2.2 Podmíněná trestní odpovědnost

Z trestního zákoníku tedy vyplývá, že každá osoba ve věku od patnácti do osmnácti let, je trestně odpovědná. Pouze výjimečně se objevují případy, kdy je přihlédnuto ke zvláštnostem vývoje mladistvého, a tak se dospěje k závěru, že je zproštěn trestní odpovědnosti. V takovém ojedinělém případě není trestně odpovědný ten mladistvý, který v době, kdy se dopustil provinění, nedosáhl dostatečné mravní a rozumové vyspělosti. Tudíž nerozpoznal protiprávnost svého jednání. „*Zákon však*

¹¹ PIPEK, Jan. Zamyšlení nad reformou českého trestního práva. Právník. 2006, CXLV, č. 11.

¹² Ten argumentoval případem, který se odehrál v Ostravě, kdy čtrnáctiletý chlapec okrádal důchodkyni. Na základě toho se Chytka dožadoval snížení trestní odpovědnosti. Podle některých jeho přívrženců jsou dnešní trestné činy spáchané dětmi více promyšlené a brutálnější.

¹³ VONDRA, Pavel. Odborníci se přou o snížení hranice trestní odpovědnosti. BBCCzech.com [online]. 2004 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/09/040913_cz_child_murderers_pkg.shtml#

reflektuje skutečnost, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti, zejména okolo patnácti let věku, je u jednotlivých mladistvých velmi rozdílný, a proto stanoví, že mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. Tato koncepce trestní odpovědnosti mladistvých navazuje na úpravu čs. zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931, která obdobně vycházela z tzv. podmíněné či relativní přičetnosti závislé na dosaženém stupni intelektuálního a mravního vývoje mladistvého v době činu.“¹⁴

Rozumová a mravní vyspělost se skládá ze dvou hlavních složek. Vzájemně se ovlivňují, a zároveň tvoří celek mladistvého. První ze složek – rozumový vývoj – představuje proces, kdy jedinec postupně získává individuální pojmové myšlení. Na rozdíl od druhé složky, mravního vývoje. Při něm u osoby dochází k osvojování norem chování. V té době si mladistvý vytváří svůj vlastní hodnotový systém. „V závislosti na biologickém a psychickém zrání osobnosti mladistvého rozumová a mravní vyspělost mladistvého získává trvalejší ráz.“¹⁵ Rozumová, ale i mravní vyspělost, se musí posuzovat ve vzájemných souvislostech.

¹⁴ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milana HRUŠÁKOVÁ. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže komentář 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 37. ISBN 978-80-7179-375-5.

¹⁵ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milana HRUŠÁKOVÁ. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže komentář 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 42. ISBN 978-80-7179-375-5.

3 TRESTNÍ ŘÍZENÍ PROTI MLÁDEŽI

Vyšetřování, projednávání i rozhodování v trestním řízení proti mladistvým musí být svěřováno osobám, zabývajícím se studiem otázek, které souvisejí s výchovou mládeže. Potom je zaručeno splnění výchovného účelu řízení. „*Orgány činné podle tohoto zákona postupují ve spolupráci s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službou.*“¹⁶ Při provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých je vždy nutné ušetřit jejich osobnost zbytečných následků. Mohlo by totiž dojít třeba k narušení jejich psychické, ale i sociální rovnováhy. Vždy je nutné přihlídnout také na věk a duševní vyspělost.

Přípravného řízení, kterým rozumíme úsek do podání obžaloby, se účastní mladistvý, provádí jej policie a státní zástupce. Soudce na nich bývá jen minimálně. Ze zákona zde vyplývá povinnost, aby se jak státní zástupce, tak i soudce specializoval na věci mládeže. Většinou se soudní řízení nařizuje v místě bydliště, aby byl mladistvý co nejméně zatěžován. Jestliže mladistvý spáchá úmyslný trestný čin spolu s dospělou osobou, soud může věc projednat společně, ovšem za předpokladu, že takové řízení nebude k újmě mladistvého.

Pokud se nejedná o trestní řízení proti uprchlému, vždy musí být mladistvý přítomen jak hlavnímu líčení, tak rovněž veřejnému zasedání. Tato snaha, aby se mladiství zúčastnili soudu, je také prospěšná z výchovného hlediska. Může se pro ně stát takovým ponaučením, kvůli němuž se budou chovat slušně a nebudou muset vícekrát podobnou situaci zažít. U mladistvého nemůže být vydán trestní příkaz, aby si uvědomil závažnost svého jednání, neboť i samotné projednání věci před soudem může mít výchovný efekt.

V těch řízeních o proviněních, která obviněný spáchal buď před dovršením osmnácti let, nebo po dovršení osmnácti let se neužije zvláštních ustanovení platných pro trestní řízení ve věcech mladistvých. Taktéž je tomu i v případě, kdy trestní zákoník stanoví za čin spáchaný po dovršení osmnácti let trest stejný, nebo přísnější. I přesto, že bylo trestní stíhání zahájeno až po devatenáctém roku života jedince, neužije se

¹⁶ Uvedl probační úředník Marek Štěch

zvláštních ustanovení. Jakmile se provádí stíhání až od devatenáctého roku, neplatí zde už účast orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jako by tomu bylo u mladistvého.

3.1 Procesní záruky práv mladistvého

Při stíhání s mladistvým se musí jednotlivé orgány řídit pravidlem zacházet s ním přiměřeně k jeho věku, zdravotnímu a duševnímu stavu. Na rozdíl od dospělých musí mít mladistvý vždy obhájce. To platí od chvíle, jakmile proti němu byla použita opatření nebo provedeny úkony podle trestního řádu. Obhájce musí být přítomen i ve vykonávacím řízení, stejně jako v řízení o stížnosti pro porušení zákona, o odvolání a v návrhu na povolení obnovy řízení. Orgány činné v trestním řízení musí mladistvého vždy dostatečně poučit o jeho právech. Nezbytná je i plná možnost je uplatnit.

U výsledku dospělého a mladistvého je možné zpozorovat některé odlišnosti. Například u mladistvých se dbá na šetrný výslech. Ten by se neměl vícekrát opakovat, a to proto, aby nenarušoval duševní a mravní vývoj této osoby. U výsledku je přítomen orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo jiná zkušená osoba v oblasti výchovy mládeže. Za některých okolností mohou být u výsledku přítomni i rodiče mladistvého, a to v takovém případě, pokud by byly jen ku prospěchu v této záležitosti. Jestliže některá z přibraných osob zpozoruje neblahý vliv na psychiku vyslýchaného, může navrhnout odložení výsledku, přerušeni nebo dokonce jeho ukončení.

Zákonný zástupce má právo zastupovat mladistvého i proti jeho vůli. Děje se tak v případě, jestliže je to ku prospěchu mladistvého jedince. Zákonnému zástupci náleží určitá práva. Tím se míní zvolit mladistvému obhájce, činit za něho návrhy, nebo za něho podávat žádosti a opravné prostředky. Státní zástupci, probační úředníci nebo senát se setkávají i se situacemi, kdy zákonný zástupce není schopen tato práva vykonávat. Poté tedy stanoví předseda senátu mladistvému opatrovníka.

Mladistvý má právo si sám zvolit svého obhájce. Jestliže nevyužije této možnosti, nabízí se jeho zákonnému zástupci. Existují případy, ve kterých se ani zákonný zástupce svého práva neujme. K tomuto jednání jsou ovšem oprávněni ještě jeho příbuzní v přímém pokolení. Tím se myslí jeho sourozenec, osvojitel, manžel nebo druh. V případě, že mladistvý není starší osmnácti let, mají tyto osoby právo jednat i

proti jeho vůli. Můžeme si klást otázku, zda to je správné. V některých případech to považují za vhodné řešení, ovšem ne vždy. Někdy totiž ani sami rodiče nevědí, co je pro jejich děti dobré, a třeba jim mohou, i když ne schválně, svým rozhodnutím ublížit.

3.2 Podmínky omezení osobní svobody mladistvých

Nejen dospělá osoba, ale i mladistvý může být vzat do vazby, což znamená zajištění obviněného pro trestní stíhání a výkon trestu. Zprvu je však nutností se přesvědčit, že účelu vazby nelze dosáhnout jiným způsobem. Vazbě se nevyhne ten, u něhož hrozí, že by před trestním stíháním či trestem uprchl nebo se skrýval. Dalším z kritérií je působení na nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné. Zkrátka, pokud by narušoval objasňování skutečností důležitých pro trestní řízení. V horším případě, zda by měl soud podezření, že by opakoval protiprávní činnost, kvůli které je stíhán.

Při zadržení nebo vzetí do vazby musí být zákonný zástupce mladistvého o tomto stavu vyrozuměn. U trvání vazby mladistvých nacházíme odchylku od trvání vazby u dospělých osob. U mladistvých totiž nesmí vzetí do vazby trvat déle než dva měsíce. V případě obzvláště závažného provinění nesmí být delší jak šest měsíců. Vazba může být výjimečně prodloužena o dva měsíce, v případě závažného provinění až o šest měsíců. Jedná se o poměrně krátkou dobu v porovnání s dobou trvání u dospělých osob. Mějme také na paměti, že ne v každém případě, je vazba u mladistvého nevyhnutelná. Lze ji totiž nahradit zaručením se, dohledem, slibem, peněžitou zárukou nebo umístěním do péče důvěryhodné osoby. Posledně zmiňovaný institut je využitelný pouze u mladistvých.

Zmíněná důvěryhodná osoba však musí být ochotna, a kromě toho i schopna se o mladistvého postarat. Písemně se zavazuje, že bude mít, nad mladistvým, dohled. Ostatně proto si ho také bere do své péče. Zároveň zodpovídá za to, že se mladistvý dostaví na předvolání a splní další soudem uložené podmínky. S umístěním do péče důvěryhodné osoby musí mladistvý jednoznačně souhlasit. Stejně tak jako důvěryhodná osoba, tak i mladistvý se písemně zavazuje ke společnému soužití a dohledu touto osobou. Pokud jedna z těchto dvou osob neplní předem dané závazky, zproští orgán rozhodující o vazbě důvěryhodnou osobu i mladistvého původně

přijatých závazků. Poté by následovalo buď určení jiné důvěryhodné osoby, nebo přijmutí jiného opatření nahrazující vazbu.

3.3 Informace o mladistvém v trestním řízení

Při trestním řízení je vždy kladen důraz na ochranu osobnosti mladistvého a jeho osobní údaje. Nestanoví-li zákon jinak, nesmí být z trestního řízení vynášeny informace, které by mohly nějakým způsobem přispět k identifikaci mladistvého. Proto se ani v médiích nemohou objevovat žádné indicie napomáhající osobu identifikovat. Běžně se pro označení mladistvých pachatelů v médiích užívají pouze počáteční písmena jeho jména. Pokud by i takové označení mohlo vést k identifikaci mladistvého, je nepřípustné.

Anonymitu se snaží rovněž zachovávat neveřejné jednání. Veřejnost by se mohla v jednacích síních objevit pouze se souhlasem obviněného. Při hlavním líčení mohou být přítomni kromě obžalovaného mladistvého a obhájce i jeho dva důvěrníci a zákonní zástupci. Mimo nich trestní zákon povoluje přítomnost příbuzných v přímém pokolení, sourozence, manžela, druha, poškozeného a jeho zmocněnce a důvěrníka. To samé platí i pro poškozenou osobu. Navíc se v jednacích síních mohou objevit tlumočníci, znalci, svědci, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníci Probační a mediační služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení. Jestliže se jedná o zvlášť závažné provinění, má předseda senátu právo uveřejnit rozsudek a uvést jméno osoby jednající protiprávně. To se praktikuje v případě, že je provinění potřebné uveřejnit z hlediska ochrany společnosti.

Povinností soudu je také se důkladně zabývat osobní a majetkovou situací mladistvého obviněného. Soud tuto zprávu využívá při zvažování stupně společenské škodlivosti jednání mladistvého pachatele při otázce případného ukládání trestu – jeho druhu a výměry, rovněž i při úvahách o možnostech nápravy pachatele. *„V trestních věcech mladistvých obviněných jsou orgány činné podle tohoto zákona povinny se zvláštní pečlivostí objasňovat a dokazovat příčiny jejich provinění a skutečnosti významné pro posouzení jejich osobních, rodinných i jiných poměrů. Orgány činné podle tohoto zákona provádějí s veškerou pečlivostí všechna šetření potřebná pro poznání*

*osobnosti a dosavadního způsobu života mladistvého, jakož i prostředků vhodných k jeho znovuzачlenění do společnosti a zamezení opakování provinění.*¹⁷ Nehledí se jen na mravní a rozumový vývoj mladistvého, ale také na zjištění jeho povahy. Důležitými aspekty jsou i poměry a prostředí, ve kterém se osoba ocitala. Neopomenutelná není ani jeho výchova a chování před tím, než se dopustil provinění a po něm. Zjistit tyto poměry má ve své náplni práce příslušný orgán sociálně – právní ochrany dětí. Podle zjištěných souvislostí se pak volí vhodné prostředky pro nápravu mladistvého. Tato zpráva o osobních, rodinných a sociálních poměrech musí být ve většině případů zpracována písemně. Písemná zpráva informuje o věku mladistvého, stupni zralosti a jeho postoji k provinění a ochotě zajistit nápravu škod, které svým protiprávním jednáním zavinil. Kromě toho se předseda senátu ve zprávě dočítá o vztahu mladistvého a jeho rodičů, o vlivu rodičů na mladistvého a o vztazích mezi širší rodinou a bližším sociálním okolím. Tím se míní jeho přátelé, spolužáci, kolegové. Do záznamu bývají poskytovány i údaje o školní docházce, chování ve škole a prospěchu mladistvého. V případě, že pracuje, tyto údaje poskytuje zaměstnavatel.

¹⁷ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: Trestní předpisy. Sagit.cz, 2013, s. 50-60.

4 MLÁDEŽ A TRESTNÍ POSTIH

4.1 Úvod k trestání mladistvých osob

Dle § 109 trestního zákonu upravuje trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané zvláštní zákon. Pokud nestanoví jinak, postupuje se podle trestního zákonu. Tímto zvláštním zákonem je zákon č.218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon č.218/2003 Sb.). Jak uvádí Karel Cibulka¹⁸ v publikaci Trestní právo, je třeba odmítat názory neakceptující rozdíly mezi trestáním mladistvých a dospělých pachatelů. Mladistvý pachatel totiž podle Cibulky může s pomocí společnosti a vlivu svého blízkého okolí mnohem rychleji a účinněji reflektovat následky svého protiprávního jednání, a tím dosáhnout své nápravy.

Za trestné činy, neboli provinění, lze mladistvým ukládat tři druhy opatření. Jedná se o výchovná, ochranná a trestní opatření. V určitých případech mu smí být dokonce uložena všechna tři opatření. Podle trestního zákoníku je možné mladistvému uložit výchovné opatření již v průběhu řízení předtím, než rozhodne soud. Platí zde však jedna podmínka. Mladistvý musí s uložením výchovného opatření souhlasit.

4.2 Výchovná opatření

Výchovná opatření mohou však být uložena nejdéle na dobu tří let. Celkem je pět druhů výchovných opatření.

Tím prvním je dohled probačního úředníka. Jeho úkolem je pravidelně sledovat chování mladistvého v jeho rodině. Kromě toho se soustředí i na způsob výchovného

¹⁸ CIBULKA, Karel a Veronika CIBULKOVÁ. Trestní právo: advokát do kapsy. Brno: Sokrates, 2005, s. 102. ISBN 80-86572-21-8.

působení rodičů na něho. Život mladistvého by měl být díky sledování probačním úředníkem v souladu se zákonem. Probační úředník by měl mít také vliv na snížení možnosti opakování trestní činnosti. V budoucnu by měl mladistvý vést spořádaný život. Samozřejmě, že je mladistvý povinen spolupracovat s probačním úředníkem a dostavovat se k němu na smluvená setkání. Výjimkou není ani informování probačního úředníka o pohybu mladistvého a jeho zaměstnání. Probační úředník je oprávněn navštěvovat obydlí mladistvého pachatele.

Podobně činnost probačního úředníka formuluje i Dušan Hendrych v jeho Právnickém slovníku. Probační úředník je úředníkem, a zároveň tedy pracovníkem Probační a mediační služby. Jeho úkolem je vykonávat v trestním řízení dohled nad obviněným. „A nebyl-li dohled uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život, a to v případech uvedených v § 27bTrŘ.“¹⁹

Další z výchovných opatření představuje probační program. Tímto programem se rozumí například program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program či třeba jiný program k rozvíjení osobnosti mladistvého.

Povinností mladistvého je podrobit se probačnímu programu v případě, že ho soud pro mládež nebo v přípravném řízení státní zástupce uznají jako vhodný k potřebám mladistvého, nebo mladistvý sám souhlasí s účastí v probačním programu. Při ukončení probačního programu, podává probační úředník výslednou zprávu buď soudu pro mládež, nebo státnímu zástupci.

Kromě těchto dvou opatření mohou být mladistvému uloženy výchovné povinnosti. Spočívají ve společném bydlení s rodiči či s jiným dospělým, zodpovědným za jeho výchovu. Soud nebo státní zástupce může také nařídit jednorázovou nebo ve splátkách rozdělenou platbu jako pomoc poškozeným při trestné činnosti. Zaplatit peněžitou částku lze za předpokladu, že ji mladistvý zaplatí z financí, které má on sám k dispozici. Mimo to smí být mladistvému nařízeno vykonávat bezplatně ve volném čase prospěšnou činnost. Ovšem prospěšná činnost nebude narušovat přípravu na jeho budoucí povolání. Smí ji tedy vykonávat nejvýše čtyři hodiny denně, osmkrát hodin

¹⁹ HENDRYCH, Dušan, BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠTURMA, Pavel ŠÁMAL a Ivana ŠTENGLOVÁ. Právník slovník. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 738. ISBN 978-80-7400-059-1.

týdně, šedesát hodin celkem. V trestním zákoníku se také uvádí usilování o vyrovnaní s poškozeným, nahrazení podle svých sil způsobenou škodu anebo jistým způsobem docílení odstranění následků provinění. Pokud je mladistvý navíc závislý na některé z návykových látek, může počítat s tím, že se bude muset podrobit léčení. Při ukládání výchovného opatření je důležité vzít v potaz jeho zdravotní způsobilost.

Čtvrtý druh výchovného opatření představují výchovná omezení. Ta například zakazují mladistvému navštěvovat určité akce či zařízení jako třeba koncerty nebo restaurace. Důvod je velice jednoduchý. Jejich návštěva by mu neprospívala, ba naopak. Mohla by mu ještě více ublížit.

Dále mu může být zakázáno stýkat se s určitými osobami, které by ho mohly třeba nabádat k protizákonné činnosti a mít neblahý vliv na jeho rozvoj osobnosti. Mladistvý se nesmí zdržovat na některých místech a přechovávat u sebe předměty, s nimiž by mohl znovu páchat trestnou činnost. Podle zákona mu není ani povoleno užívat návykové látky, účastnit se sázek, hrát na hracích automatech a podobných přístrojích vedoucích ke gamblerství. Stále platí, že se mladistvý nesmí bez uvědomění probačního úředníka stěhovat a bez udání důvodu měnit zaměstnání.

Posledním z výchovných opatření je napomenutí s výstrahou. Jedná se o poněkud schůdnější opatření. Ta upozorňuje na důsledky, které nastanou, pokud mladistvý bude v budoucnu páchat další činnost, jež by byla v rozporu se zákonem. Jak uvádí Karel Cibulka ve svém díle Trestní právo²⁰, tato právní norma je obrazně řečeno zvednutím prstu spravedlnosti, kdy stát pohrozí mladistvému, že příští setkání už tolik přátelské nebude. Z tohoto důvodu se také na mladistvého napomenutého s výstrahou, hledí jako by nebyl odsouzen. Za některých okolností, pokud je to dle soudu pro mládež vhodné, může přenechat postih mladistvého na jeho zákonném zástupci, školním nebo výchovném zařízení. Platí zde pravidlo, že všechny ze jmenovaných musí informovat soud pro mládež nebo státního zástupce o výsledku. Stejně tak jako oni zprvu informují probační úředníky. Policie jim totiž na základě zákona o soudnictví ve věcech mládeže zašle usnesení o zahájení trestního řízení, ve

²⁰ CIBULKA, Karel a Veronika CIBULKOVÁ. Trestní právo: advokát do kapsy. Brno: Sokrates, 2005, s. 106. ISBN 80-86572-21-8.

kterém je popsáno, co se stalo. Na základě toho kontaktují obviněného, jeho zákonného zástupce a nabízí jim spolupráci. Vše je dobrovolné, záleží na nich, zda nabídku přijmou. Mohou se poradit s obhájcem.

4.3 Ochranná opatření

Jak již bylo zmíněno výše, vedle výchovných opatření se na mladistvého mohou vztahovat také ochranná opatření. Tím je kupříkladu ochranné léčení. Nedá se opomenout ani zabezpečovací detence²¹, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, či ochranná výchova. Tato opatření by měla v pozitivním slova smyslu ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj osobnosti. V důsledku toho by také mělo dojít k ochraně společnosti před pácháním trestné činnosti mladistvými.

Soud pro mládež zde má na výběr z několika možností, proč zvolit ochrannou výchovu. V prvním případě za těch okolností, že není o výchovu mladistvého dostatečně postaráno a nedostatek péče v rodině neodstraní jiný způsob. Další příčina může být způsobena zanedbanou výchovou. Ta se projevuje hlavně v případech, kdy rodiče nejeví o své děti zájem. V dnešní době je to bohužel tak, že rodiče nemají čas se z různých důvodů zabývat výchovou svých ratolestí. Ochranná výchova se zvolí v té situaci, kdy prostředí není schopné poskytnout mladistvému náležitou výchovu. V některých případech, třeba i na ulici, se podivujeme nad tím, jak nejen děti, ale i někteří rodiče neznají slušného vychování. Poté si můžeme pokládat otázku, kdo může za špatné chování mladistvých. Často jsou právě rodiče těmi, kteří spouštějí trestnou činnost mladistvých. Někdy si chybně mladistvý myslí, že svou činností na sebe rodiče upozorní. Tímto způsobem se pak mohou dostat do ochranné výchovy. Setrvávají v ní tak dlouho, jak to účel vyžaduje. Nesmí v ní však být déle než do osmnácti let. Jestliže by však nastala situace, kdy by v ní chtěl mladistvý zůstat až do devatenácti let, nic mu v tom nebrání.

²¹ Zabezpečovací detence se vykonává v ústavu se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Výkonem se sleduje jak ochrana společnosti, tak terapeutické a výchovné působení na chovance. Ti jsou do zabezpečovací detence umisťováni na základě soudního rozhodnutí. Je určena pro osoby, které spáchali zvlášť závažný trestný čin a pro svou duševní poruchu nejsou schopni běžného výkonu trestu a psychiatrické nemocnice nejsou schopny zajistit ochranu společnosti.

Existují i případy, kdy je možno změnit ochrannou výchovu v ústavní. To lze za předpokladu, že se bude mladistvý řádně chovat a z jeho strany nehrozí žádná další provinění.

4.4 Trestní opatření

Poslední skupinou opatření jsou trestní opatření. U nich se hranice trestních sazeb posuzují podle toho, zda mladistvý překročil osmnáctý rok věku. Řadíme do nich obecně prospěšné práce, peněžitě opatření, propadnutí věci nebo majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, nebo na zkušební dobu s dohledem, či odnětí svobody nepodmíněně. Zde se také nachází odchylka od trestů dospělé osoby, kdy navíc u mladistvých sem řadíme i peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu. Opět se zde nesmí zapomínat na to, že výkonem trestního opatření nesmí být mladistvý ponižován.

Při vyměřování trestního opatření se hledí k některým polehčujícím okolnostem. Kromě polehčujících okolností vyjmenovaných v § 41 trestního zákoníku uvádí zákon o soudnictví ve věcech mládeže některé zvláštní polehčující okolnosti.

Tuto polehčující okolnost může například představovat úspěšné vykonání probačního programu či některé z dalších poradenství. Za polehčující okolnost se také považuje plné nebo částečné uhrazení škody poškozenému, vidina toho, že se pachatel dalšího provinění v budoucnu nedopustí. Při výměře trestního opatření se bere v potaz i pachatelův zmenšený stav přičetnosti, který například navodila návyková látka.

Obecně prospěšné práce opět nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost a mravní vývoj mladistvé osoby. Vedle obecně prospěšných prací lze mladistvému uložit domácí vězení. Zde stejně jako u obecně prospěšných prací nepřekročí horní hranice sazby daného trestního opatření více než polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku.

Obecně společenské práce standardně vykonává mladistvý u poskytovatelů, kteří jsou tomu uzpůsobeni. O rozsahu rozhodne soud. Ze zákona má mladistvý odpracovat 50 až 150 hodin.

Zákaz činnosti se mladistvému ukládá za předpokladu, že mu nenaruší přípravu na jeho budoucí povolání. V některých případech soud pro mládež zvolí zákaz vstupu na sportovní, kulturní či jiné akce. Jedná se například o fotbalová utkání, koncerty apod. Platí zde zákaz převýšení hranice pěti let. Poněkud složitější je to s vyhoštěním. Ukládá se ale jen za podmínky, že mladistvý žije v členské zemi Evropské unie a uložením trestu nedojde k vážnému ohrožení bezpečnosti státu.

Z trestních opatření je peněžitě opatření. To ale nelze mladistvému uložit vždy. Existuje za předpokladu, že je mladistvý zaměstnán, a tím pádem výdělečně činný. Další možností je, že bude z takových majetkových poměrů, které budou peněžitě opatření dovolovat. Toto opatření ukládá soud pro mládež od 10 do 365 dní. Denní sazba může nejméně činit 100korun a nejvíce 5 tisíc korun. Zaplacení částky nebo nevykonaný zbytek lze nahradit obecně prospěšnými pracemi Podle § 28 může být peněžitě opatření podmíněně odloženo, a to soudem pro mládež. Záleží na závažnosti provinění. Od toho se odvíjí různá sazba peněžitě opatření a na různě dlouhou dobu. Vyskytují se ale i případy, kdy se může peněžitě opatření odložit. V této zkušební době se pak zkoumá, zda se mladistvý pachatel chová podle zákona. Pokud tomu tak skutečně je, peněžitě opatření se mu může vyhnout. V opačném případě musí peněžitě opatření vykonat. Pokud nastane situace, že soud pro mládež do roku od uplynutí zkušební doby nevydá žádné rozhodnutí, přistupuje se k mladistvému tak, jako by se osvědčil. Potom se na něho hledí se na něho jako na neodsouzeného.

U mladistvých pachatelů se na rozdíl od dospělých snižují trestní sazby odnětí svobody vždy na polovinu. Platí to, že horní hranice trestní sazby nepřevyšuje pět let a ta dolní jeden rok. Kdyby nepostačovalo soudem pro mládež uložené opatření, mohlo by dojít k nepodmíněnému odnětí svobody. Jedná-li se o velmi těžké provinění, může mladistvému hrozit odnětí svobody na pět až deset let. Ti, kteří nepřekročili věkovou hranici osmnáct let, vykonávají svůj trest odděleně od ostatních odsouzených, na rozdíl od pachatelů, kteří dovršili devatenáctého roku. Jestliže by soud pro mládež uznal

použití trestní sazby odnětí svobody jako velice přísné, lze stanovit odnětí svobody na kratší dobu trvání, dokonce až pod dolní hranici stanovenou zákonem. Při podmíněném odsouzení nebo podmíněném odsouzení k odnětí svobody s dohledem, situace stanovuje soud pro mládež zkušební dobu dlouhou jeden až tři roky. Zákon dovoluje také prodloužení zkušební doby na maximálně další dva roky. Nesmí však překročit horní hranici zkušební doby v období pěti let.

V trestním opatření odnětí svobody u mladistvých se můžeme setkat také s tím, že ten výkon, který nepřevyšuje jeden rok, je možné na nějakou dobu odložit. Tou dobou se myslí doba určená k dokončení vzdělání mladistvého nebo doba na přípravu k jeho profesi.

Soud vždy hledá možnost jiných alternativ, aby se mladistvému nemuselo uložit odnětí svobody. Pokud ovšem mladistvý spáchá tak závažný čin, kterým by popřípadě ohrožoval lidi kolem sebe, nelze se mu vyhnout. 99,9%²² odsouzených má základní vzdělání ukončené. To znamená, že není nutné výkon trestu odkládat kvůli dokončení přípravy na profesi.

Takto dlouhá doba může však čítat nanejvýš dva roky. Bude-li se v době odkladu mladistvý chovat v souladu se zákonem a úspěšně dokončí své vzdělání nebo přípravu na svou profesi, soud pro mládež k těmto okolnostem přihlédne. Poté se může mladistvý dočkat i upuštění od výkonu odnětí svobody. Jestliže bude upuštěno od výkonu odnětí svobody, na mladistvého se hledí opět jako na neodsouzeného.

Základní promlčecí lhůta činí pět let od provinění. Poté již nelze pachateli uložit trestní opatření. Je nutné pamatovat, že na mladistvého pachatele, kterému bylo zmírněno nebo dokonce prominuto trestní opatření odnětí svobody méně než dvanáct měsíců, se nehledí jako na odsouzeného. Za podmínky, že by se jednalo o výjimečné trestní opatření odnětí svobody nad pět let až do deseti let, představuje promlčecí dobu deset let. To platí i u těch, kteří byli podmíněně propuštěni z výkonu trestního opatření odnětí svobody a po něm se osvědčili. Trest musí být uložen včas, aby splňoval výchovný efekt. V případě, že nedojde k uložení trestu v zákonem

²² Uvedl probační úředník Marek Štěch

stanovených lhůtách, je promlčena trestní odpovědnost pachatele, přičemž u mladistvého pachatele jsou tyto lhůty kratší než u dospělých pachatelů.

4.5 Vykonávací řízení ve věcech mladistvých

Státní zástupce nebo ředitel věznice má ve své kompetenci podat návrh na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. To platí za podmínek uvedených v trestním zákoníku (§ 88, 89 a 91 trestního zákoníku). Podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody může být i přesto, že nevykonal jeho třetinu, polovinu a dokonce ani dvě třetiny. Jsou-li mladiství takto propuštěni, vztahuje se na ně zkušební doba.

Zůstane-li mladistvý pachatel ve výkonu trestu odnětí svobody a dosáhne devatenácti let, soud pro mládež má právo ho přeřadit do věznice k ostatním odsouzeným a rozhodnout, do jakého typu věznice bude přeřazen.

5 PREVENCE KRIMINALITY

Kromě kapitol trestního řízení a postihu je nezbytné zmínit také prevenci kriminality mládeže. Právě na ni se totiž zaměřují nejen kriminologové, ale i široká veřejnost. Na některé méně závažné delikty mládeže se hledí jako na normální jevy, které souvisí s vývojem osobnosti. Publikace Základy kriminologie a trestní politiky odkazuje na to, že podle výzkumů mladistvých pachatelů, je kriminalita mezi mladistvými až desetkrát vyšší, než je uváděno v oficiálních statistikách. *„Lze tedy vycházet z toho, že také na území České republiky je delikvence mládeže, zejména pokud jde o bagatelní trestné činy, případně delikty, které by mohly být postižitelné jako přestupky, mnohem větší než uvádějí oficiální statistiky.“*²³ Na základě těchto výzkumů se došlo k výsledkům, že dívky páchají trestnou činností v podstatně menší míře než chlapci. *„Je to tím, že dívky mají jiné rozpoznávací schopnosti a nemají takovou odvahu jako chlapci. Jinak samozřejmě jednají dívky, pokud jsou pod vlivem návykové látky nebo pokud jsou svrženy davem.“*²⁴ Podle mluvčího jihočeské policie trestnou činnost chlapci vidí u jiných a chtějí si ji také zkusit. *„Kamarádi je třeba ocení. Sice překonají osobní strach, ale už si neuvědomují následky svého jednání.“*²⁵ *„Delikvence mezi mládeží, zejména vycházíme-li z údajů o registrované kriminalitě, je vyšší mezi příslušníky některých etnických minorit, než by měla být vzhledem k jejich celkovému zastoupení v dané společnosti.“*²⁶

Z poznatků Policie ČR byl u mladistvých zjištěn minimální počet spáchání vražd a znásilnění.²⁷ Na rozdíl od vyššího počtu zaznamenaných méně závažných majetkových trestných činů, především krádeží. Mimo to páchají také loupeže nebo drogovou kriminalitu.

²³ KUČTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 269. ISBN 8071798134.

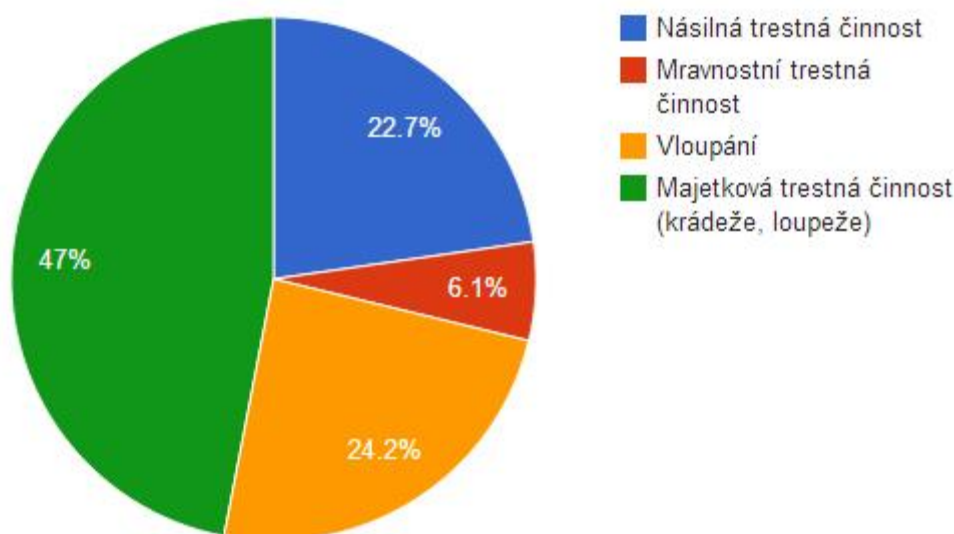
²⁴ Řekl Milan Bajcura, mluvčí jihočeské policie

²⁵ Řekl Milan Bajcura, mluvčí jihočeské policie

²⁶ KUČTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 270. ISBN 8071798134.

²⁷ Osobní setkání s mluvčím jihočeské policie Milanem Bajcurou

Trestná činnost mladistvých v období červenec / srpen 2013 (zdroj: Jihočeská policie, 21.10.2013)

Zdroj: Jihočeská policie České republiky

5.1 Příčiny páchaní trestné činnosti

Za pácháním této trestné činnosti je nutné hledat její příčiny. Většina těchto činů je páchána především u chlapců ve skupinách. Podílí se na ní nejen samotní delikventi, ale i řada dalších faktorů. *„Z poznatků psychologie lze dovodit, že na častý výskyt kriminality mezi mládeží, zejména v oblasti tzv. bagatelních deliktů, mají významný vliv specifika spojená s psychickým, sociálním a mravním vývojem jedince v průběhu dětství a dospívání, přičemž určité porušování norem společnosti je dokonce považováno za normální chování jedince v rámci překonávání jednotlivých fází tohoto vývoje.“*²⁸ Ke kriminalitě mladistvých přispívá nejen rodinné prostředí, ale i to školní a s ním spojené vrstevnické skupiny. Je nutné zdůraznit, že stejně jako tyto faktory, ovlivňují mladistvé rovněž média.

Při chování mladistvých hrají důležitou roli rodinné vztahy, které podle mě nejsou v dnešní době zrovna idylické. Na jedince působí jejich disharmonie, a popřípadě následný rozpad rodiny. Přitom, jak je dobře známo, rodina je základní

²⁸ KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 270. ISBN 8071798134.

sociální jednotkou. Někdy se rodiče až přehnaně svého dítěte zastávají, a dokonce ho nabádají k agresi. To známe hlavně ze školního prostředí, kdy rodiče nevidí u svého potomka žádný problém. Naopak svádějí vinu na školu a učitele. *„Nejsou schopni přijmout jakoukoliv výtku vůči jejich výchově, mají pocit, že vše dělají správně a pro blaho svého potomka. Naprostou katastrofou jsou situace, kdy rodič dokonce své dítě nabádá – dítě je vedeno v představě, že současný svět je jenom o konkurenci, a pokud jedinec nemá „ostré lokty“, nemůže v této silné konkurenci obstát.“*²⁹ Rodiče si ale neuvědomují fakt, kdy se toto nabádání může obrátit přímo proti nim. Velké sklony páchat trestnou činnost mají mladiství, kteří pocházejí z velice dobře finančně situovaných rodin nebo naopak z rodin sociálně slabých, odkázaných na sociální dávky. V dnešní době se také rozmohl trend, tzv. dvou kariérního manželství. Tento pojem vysvětlujeme zaneprázdněností obou z rodičů. Jejich profese je totiž zaměstnává natolik, že už si nemohou najít čas, věnovat se svým potomkům. Někteří rodiče se tento jev snaží kompenzovat zaplacením doučování pro své děti, a to hlavně od studentů vysokých škol. Otázkou ale zůstává, zda tato náhrada je tou správnou náplastí a neodrazí se na chování jedince. Rodiče si jsou totiž často jistí jejich správných přístupem. Podle nich se snaží dítěti zajistit dostatek finančních prostředků, aby jim mohli koupit vše, na co si ukáží. Neuvědomují si přitom ale negativní vliv citového strádání.

Domnívám se, že z nedostatku zájmu o svou osobu mladistvý začne nepřiměřeně reagovat. Ve škole se mu nedaří začlenit se do třídního kolektivu, a často vyčnívá. Hledá své místo, a kvůli tomu se často nachází v problematické skupině vrstevníků. Tento fakt lze demonstrovat na skutečném případě mladého muže XY, který si nepřál být z pochopitelných důvodů jmenován, neboť za touto epizodou svého života udělal tlustou čáru. Nyní se ho pokusím stručně popsat. *„Vše začalo už na základní škole, kdy jsem se chtěl realizovat a stát se součástí kolektivu. Rozhodně tou hlavní příčinou nebyly rodinné vztahy. Spíše jsem si chtěl vyzkoušet něco zakázaného. Vliv na mě měli mí vrstevníci, od kterých jsem se nechal svést na šikmou plochu. Dá se říct, že vše odstartoval druhý stupeň základní školy. Považuji ho za rozstřelovací.*

²⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 16-17. ISBN 978-80-247-2310-5.

Zpočátku jsem zkoušel jen alkohol, ale postupem času jsem přidal i drogy. Vyzkoušel jsem toho hodně. Mohl bych jmenovat cigarety, alkohol, marihuanu, pervitin, extázi, ISD, GHB, DXM, ketamin, nebo třeba toluen. Možná právě vliv těchto omamných látek mě dovedl až k trestné činnosti. Poškozoval jsem cizí věci, dopouštěl se krádeží páchaných formou spolupachatelství a porušoval domovní svobodu. Můj první trest byl podmíněný, odložen na zkušební dobu. Tu jsem ale bohužel porušil jiným trestným činem, za který jsem dostal šest měsíců natvrdo. Nakonec mi byl odložen se čtrnáctiměsíční podmínkou. Od té doby jsem se podobných nešvarů vyvaroval. Stejně ale těchto činů nelituji. Z této doby si nesu řadu zkušeností. Člověk si rozmyslí, co dělat bude a co ne. Určitě ho to posune někam dál.“³⁰

Podle Zdeňka Martínka v publikaci *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, chování mladistvého ve vrstevnické skupině často ovládá jeden vůdce. „*Pokud je agrese skupinou přijímána za normu, má tendenci se s ní mnohdy bezmyšlenkovitě ztotožnit, ztrácí tak individuální identitu ve skupině – jedná pod vlivem davu.*“³¹ Také sociolog Gustav Le Bon říká, že člověk v davu ztrácí zábrany a neuvědomuje si své chování a jeho dopad. Nefunguje totiž jako samostatná jednotka, ale jako člen davu.³² Za důležité považuji apelovat na rodiče, aby hodnoty materiální nestavěly nad hodnoty citové, a daly svému dítěti dostatečný pocit lásky, jistoty a přijetí.

Jak již bylo zmíněno, jedincův zdravý vývoj ovlivňují média. Jejich vliv můžeme pozorovat už u malých dětí. Správně nelze hodnotit nahrazování pohádek počítačovými hrami a akčními filmy. Ovšem podle Zdeňka Martínka se agrese objevuje i v pohádkách. „*Poměrně známé jsou příběhy Toma a Jerryho. Situace, které tyto dvě postavičky prožívají, v dětech i dospělých vyvolávají smích, připadají jim legrační. Uvědomme si však, že způsob, jakým se k sobě chovají, je plný agrese a násilí. V každém příběhu je tělo ať již kocoura, nebo myši nějakým způsobem zraněno, deformováno.*“³³

³⁰ Vypráví muž XY

³¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 72. ISBN 978-80-247-2310-5.

³² Gustav Le Bon – *Psychologie davu*

³³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 78. ISBN 978-80-247-2310-5.

Stejně tak mládež negativně ovlivňují televizní a internetové reklamy. Právě tyto subjekty touží mládež napodobit. Sice to může začínat pouhými hrami, ale důležité je si uvědomit, že v horších případech to vrcholí i trestnými činy. Například také počítačové hry se mohou stát spouštěcím mechanismem budoucí trestné činnosti. K tomu napomáhají často zcestné úkoly, které musí jedinec splnit, aby se dostal do dalšího kola hry. Úkolem často bývá zneškodnění různých protivníků, které s sebou samozřejmě nese krev a násilí. Podobný dopad přináší také již zmíněné akční filmy nebo zpravodajství. Negativní zprávy často nabádají k experimentu různou trestnou činností. Vezměme si, kolik je denně odvysíláno zpravodajských relací týkajících se krádeží, znásilnění, či dokonce vražd.

5.2 Preventivní činnost ministerstva vnitra

Na základě těchto mnoha faktorů je třeba se věnovat projektům prevence kriminality mládeže. Na té se podílí zejména ministerstvo vnitra, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy i ministerstvo zdravotnictví. Díky preventivním opatřením se může docílit snížení trestných činností, nebo jim dokonce zamezit. Ministerstvo vnitra České republiky zahrnuje do prevence kriminality soubor nerepresivních opatření. *„Jedná se o opatření sociální prevence, situační prevence, včetně informování veřejnosti o možnostech ochrany před trestnou činností a pomoci obětem trestných činů.“*³⁴ Výhodou při prevenci je spolupráce orgánů státní správy, samosprávy, jakožto i policejních složek a neziskových organizací.

Prevence kriminality v České republice se dělí do třech základních složek. Tu první z nich představuje primární prevence. Jejím úkolem je zajištění aktivit výchovných, vzdělávacích, osvětových a poradenských. Cílem je vést k efektivnímu využití volného času jedince a zamezit nelegálním činnostem, jako je například sprejerství a vandalismus.

³⁴ Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor prevence kriminality. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/>

Druhá ze složek, tedy sekundární prevence, se zaměřuje na mládež, která nerespektuje dané normy. U této skupiny se vyskytuje riziko sociální nepřizpůsobivosti. Tito jedinci jsou v blízkém kontaktu se záškoláctvím, gamblerstvím, omamnými látkami a zmíněným vandalismem.

Poslední složkou je prevence terciární. Ta se specializuje na kriminální recidivu. *„Terciární prevence spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob (pracovní uplatnění vč. rekvalifikace, sociální a rodinné poradenství, pomoc při získávání bydlení). Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí.“*³⁵

Například prevence užívání návykových látek vypadá následujícím způsobem. V prvé řadě jsou účastníci informováni o drogách a jejich negativním dopadu na zdraví a sociální stav. Další část vyzývá k negativnímu postoji k omamným látkám. Třetí bod má za cíl vést k zodpovědnému chování v souladu s normami společnosti. Následně se také snaží u jednotlivců i skupin vzbudit dostatečné sebevědomí k realizaci protidrogových postojů a podpořit zdravý životní styl.

Ve věznicích se snaží mladistvý fungovat jako na svobodě. Na starost ho má celý výchovný tým složený z vychovatelů, pedagogů, psychologů, sociálních pracovníků a terapeutů. Jejich smyslem práce je působit na mladistvé a převychovat je. *„Mladistvé zapojujeme do různých aktivit, které se nám jeví jako samozřejmé. Učíme je vypěstovat si pracovní návyky, informujeme je o zákoně o rodině, jak uzavírat pracovní smlouvy, jak hospodařit se svým rozpočtem, jak se zaevidovat na úřadu práce. Většina mladistvých pochází z asociálních rodin, a proto je pro ně tento postup vhodný. Následně si zjišťujeme, zda si informace pamatují. Chceme je naučit samostatnosti. Musí si tedy sami prát či třeba uklízet, prostě jako by byli doma.“*³⁶

Naopak prevence krádeží či znásilnění se netýká samotných pachatelů trestné činnosti, nýbrž jejich obětí. V případě krádeží by si měli občané řádně zabezpečit svůj

³⁵ Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor prevence kriminality. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/>

³⁶ Marie Matesová, sociální pracovnice z oddělení výkonu trestu ve věznici ve Všehrdech.

majetek proti jeho odcizení. Nenechávat věci bez dozoru, například v autě nebo jiných viditelných místech, která by mohla být snadným lákadlem pro zloděje.

I k zmíněnému znásilnění existuje řada preventivních opatření. Ženám se radí, aby se hlavně v nočních hodinách vyhýbaly odlehlým místům a uličkám. V prostředí diskotéky nebo baru by neměly vyhledávat cizí osoby, které by mohly mít v úmyslu ženu zatáhnout mimo společnost a ublížit jí. Uvědomme si však, že si ženy neúmyslně o znásilnění často říkají samy. Nemyslí na to, ale i jejich oblečení nebo vyzývavé fotky na sociálních sítích mohou v násilníkovi vzbudit určité pohnutky. Potom už zbývá jen krůček k vykonání trestného činu. *„S výjimkou vraždy je znásilnění považováno za nejvíce zraňující zločin mezi dospělými. Pokud jde o trauma oběti, představuje znásilnění pravděpodobně nejvíce prostudovaný individuální trestný čin.“*³⁷

³⁷ Resick, 1990

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Cíl práce

Cílem mé bakalářské práce je popsat současný stav a na základě tohoto poznání poukázat na případné nedostatky a na možnosti jejich odstranění v oblasti legislativy i v oblasti preventivně výchovné.

7 METODIKA

Pro získání dat bylo využito kvalitativních metod, a to rozhovoru, nestrukturovaného pozorování a analýzy dokumentu. Jedná se o případovou studii trestního řízení mladistvého pachatele. Data byla získána prostřednictvím rozhovoru s probačními úředníky, mluvčím jihočeské policie, sociální pracovnící z oddělení výkonu trestu z věznice ve Věhrdech. Pozorování bylo uskutečněno v rámci hlavního líčení před soudem s mladistvým pachatelem, byť za normálních okolností se koná bez přítomnosti veřejnosti, pokud mladistvý neučiní návrh, aby bylo konáno veřejně. Dále byly analyzovány soudní protokoly.

8 PŘÍPADOVÁ STUDIE TRESTNÍHO ŘÍZENÍ MLADISTVÉHO PACHATELE

Čerstvě osmnáctiletý Jan³⁸ má i přes svůj nízký věk bohatě popsaný trestní rejstřík. Problematický uživatel drog pobývá od roku 2007 ve výchovných ústavech, kde prý zpravidla plnil vůdčí roli.³⁹ Má za sebou řadu útěků a také roční pobyt za mřížemi. V začátcích zkoumání mé případové studie obýval celu vazební věznice a čelil dalšímu stíhání pro provinění z krádeží v prodejnách, vydírání a loupeže. Nejzávažnějším jeho jednáním jsou právě dva skutky, kdy pod pohrůzkou násilí požadoval od dalších osob vydání finanční hotovosti, v čemž obžaloba spatřuje provinění loupeže. Zatímco trestný čin loupeže je trestním zákoníkem ohrožován trestní sazbou dvou až deseti let, pak u mladistvého je horní hranice této sazby snížena na polovinu. V tomto konkrétním případě tak mladistvému hrozil trest od jednoho do pěti let. Skutků se dopustil v průběhu loňského roku a mezi oběťmi figurují mladiství i senioři.

Hlavní líčení bylo nařízeno na konec roku 2013. Při něm byl přítomen tříčlenný senát soudu pro mladistvé, složený z předsedy senátu (soudce profesionál) a dvou přísedících, státní zástupkyně, obžalovaný, který byl předveden z vazby vězeňskou službou a obhájkyň mladistvého. V daném případě byl dán důvod nutné obhajoby, neboť trestní řízení bylo vedeno proti mladistvému, který musí mít obhájce již od okamžiku, kdy proti němu byla použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dítěte u hlavního líčení přítomna nebyla, ačkoliv byla o hlavním líčení v souladu se zákonem včas a řádně vyrozuměna. Přítomna byla i matka obžalovaného jako jeho zákonná zástupkyně. Mezi veřejností dále byli sourozenci a přítelkyně obžalovaného. Pro jejich přítomnost soudce vyžadoval souhlas obžalovaného.

Jednou z poškozených byla 82 letá žena, kterou si delikvent začátkem října vyhlédl v mezipatře jednoho z obchodních domů. Požádal ji, zda nemá peníze na rozměnění. Jakmile se dočkal záporné odpovědi, přistoupil k seniorce a strhl jí z krku čtrnáctikarátový řetízek s ručně dělaným přívěskem za deset tisíc korun. Ten následně prodal a peníze použil pro svou potřebu.

³⁸ Záměrně uvádím jiné jméno, neboť se jedná o trestní řízení s mladistvým pachatelem

³⁹ Protokol okresního soudu

*„Na událost s řetízkem si vůbec nevzpomínám. Já jsem to dostal poštou a četl si to. Ani nevím o tom, jestli jsem byl vyslýchán. Ale myslím, že jo. Já ani nevím, jestli jsem předmětného dne byl u toho nákupního centra,“*⁴⁰ hájil se obžalovaný Jan při hlavním líčení u okresního soudu. Mladistvý takto popřel veškerou svou trestnou činnost. U některých skutků uvedl, že si již nepamatuje, zda věci ukradl, případně v jakém množství, u některých skutků pak zcela vyloučil, že by byl na místě činu a krádeží se dopustil. V průběhu hlavního líčení však byli vyslechnuti všichni poškození v procesním postavení svědků, kteří obžalovaného usvědčovali, a to i co do rozsahu odcizených věcí. Soud dále věnoval pozornost podrobným zprávám o chování mladistvého ve výchovném ústavu a dalším zprávám o jeho osobě. Po zvážení provedených důkazů uznal obžalovaného vinným žalovanými skutky a uložil mu souhrnné nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody v trvání dvaceti měsíců. Zároveň mu byla uložena povinnost k náhradě škody všem poškozeným. Pro výkon tohoto trestu zařadil obžalovaného do věznice pro mladistvé, kde bude vykonávat trest odděleně od dospělých odsouzených. V průběhu výkonu tohoto trestu bude mít ze zákona širší práva než dospělí odsouzení, například spočívající v mírnějším režimu zacházení, možnosti návštěv ve větším rozsahu než u dospělých odsouzených a možnosti dřívejšího podmíněného propuštění.

Soud výměru ukládaného trestu odůvodnil především souběhem většího množství trestných činů, přihlédl rovněž k většímu počtu poškozených i k motivaci obžalovaného, který se trestného činu dopustil ze ziskuchtivosti. Stranou pozornosti soudu nezůstalo ani zjištění o předchozí opakované trestné činnosti mladistvého. Naopak při výměře trestu bylo obžalovanému polehčující okolností jeho částečné doznání. Domnívám se, že soud dostatečně zohlednil všechna specifika případu a ukládaný trest tak považuji za přiměřený, o čemž ostatně svědčí i stanovisko obžaloby i samotného obžalovaného při vyjádření k možnosti podání odvolání.

Následně byl obžalovaný poučen o svém právu proti rozsudku podat odvolání, a to buď přímo do protokolu o hlavním líčení, nebo v osmidenní lhůtě od doručení písemného vyhotovení rozhodnutí. Vedle toho přísluší právo podat odvolání orgánu

⁴⁰ Mladistvý pachatel Jan

sociálně-právní ochrany dětí a také rodičům, jako zákonným zástupcům mladistvého. Ti mohou podat odvolání i proti vůli obžalovaného. Obžalovaný se na místě vzdal práva podat opravný prostředek, a to i za své rodiče. Stejně tak se práva podat odvolání vzdal státní zástupce, obhájce obžalovaného i jeho matka. Rozsudek tak nabyl právní moci dnem vyhlášení.

Podobných pachatelů bohužel přibývá. Mluvčí jihočeské policie Milan Bajcura řekl, že ke konci loňského roku objasnili policisté v kraji už padesát trestných činů (u mladistvých jsou označovány jako takzvaná provinění, jež mají na svědomí právě mladí lidé ve věku od patnácti do osmnácti let). Z policejních statistik vyplývá, že mládež se nejčastěji dopouští krádeží, vloupání, jiných majetkových deliktů, a dokonce násilí. To dokazuje například devatenáct loňských loupeží či osmnáct případů ublížení na zdraví. Časté jsou také ostatní druhy kriminality jako dopravní nehody, maření výkonu úředního rozhodnutí, sprejství, nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a podobně. Velká část těchto provinění je se škodou do pěti tisíc korun, řadí se tedy do kategorie přestupků. *„Uvedený počet nikterak nevybočuje z průměru v rámci jiných krajských ředitelství.“*⁴¹

Mládež páchá trestnou činnost častěji se spolupachateli a ve skupině. Zpravidla je to kvůli momentální situaci. Bývá typické, že si pachatelé plně neuvědomují, jaké následky zanechá jejich jednání na oběti. Podíl na následku pak snadno zlehčují, nepřipustí si odpovědnost a nechápou, proč by vůbec měli být potrestáni.

Podle policie se trestných činů a provinění dopouští nejvíce děti z výchovných ústavů, a to nejen po dobu samotného pobytu, ale také po odchodu do života. *„Domníváme se, že mládež vede k páchání protiprávního jednání z velké míry nápodoba. Chtějí se stát brzy dospělými, vyzkoušet co vše jim projde a podobně.“*⁴²

⁴¹ Milan Bajcura - mluvčí jihočeské policie

⁴² Milan Bajcura –mluvčí jihočeské policie

9 PRACOVNÍ NÁPLŇ ČINNOSTI PROBAČNÍ ÚŘEDNICE

Za důležité jsem považovala i názory probačních pracovníků, kteří se každý den setkávají s mladistvými delikventy. Tím jsem chtěla zjistit, jakým způsobem s nimi jednají, jak jim pomáhají a jaké možnosti jim nabízejí a zejména, zda dosahují požadovaných výsledků. Konkrétně jsem hovořila s pracovníky Probační a mediační služby v Českých Budějovicích, a to Monikou Druskovou a Markem Štěchem.

Z rozhovoru s probační úřednicí bylo patrné, jak moc ji tato práce naplňuje a považuje ji za smysluplnou. Velké pozitivum spatřuje ve včasném jednání probační služby s mladistvým pachatelem, proto se snaží vstupovat do řízení, jakmile ji tím pověří státní zástupce, soud nebo policie, nikoli až v řízení před soudem, kdy už by jejich činnost neměla význam. *„Myslím tím, že s mladistvým začneme pracovat, co nejdříve po spáchání trestného činu, respektive poté, co je zahájeno trestní řízení.“*

⁴³Právě v tento moment představuje náplň probační služby největší výchovný vliv. *„Při řešení věci se snažíme aktivně zapojit i mladistvého.“*⁴⁴

Dále vysvětluje, jak probíhá kontakt mladistvého pachatele s probační službou. Probační úřednice kontaktuje na základě zprávy od policie obviněného nebo jeho zákonného zástupce a nabízí jim spolupráci, která je před rozhodnutím soudu dobrovolná. Samozřejmě jsou případy, kdy mladistvý na pozvánku nezareaguje. Může se tak rozhodnout na doporučení obhájce nebo ze svého vlastního zájmu. Obvykle se tak děje v případech, kdy trestnou činnost popírá nebo kdy o nápravu vůbec neusiluje.

Pokud mladistvý se spoluprací souhlasí, může to pro něj u soudu znamenat polehčující okolnost. *„Jelikož je soudce nezávislá osoba, nemohu jim to ale předem zaručit. Osobně aktivitu mladistvého hodnotím velmi kladně. Například pokud se poškozenému omluví, nahradí mu škodu nebo urovná následky.“*⁴⁵ Uvedené příklady by podle ní mohly být i smysluplnější pro další prevenci recidivy. Proto nechává aktivitu na mladistvých. Nediktuje jim, co mají dělat, ať převzmou iniciativu sami.

⁴³ Probační úřednice Monika Drusková z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

⁴⁴ Probační úřednice Monika Drusková z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

⁴⁵ Probační úřednice Monika Drusková z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

V některých případech se může stát, že poškozený nechce pachatele vidět. Potom funguje probační služba jako jejich prostředník. Povinností probační služby je připravit pro soud zprávu o mladistvém, jejíž součástí je také zmínka o životní situaci rodiny. Právě vliv rodinného prostředí hraje velkou roli, větší tendence k páchání trestné činnosti zaznamenávají probační úřednice v rozvedených rodinách. *„Nelze to však paušalizovat jen na mladistvé ze špatné rodiny. Někdy se trestného činu dopustí i slušně vychovaný chlapec. Příčinou může být puberta nebo komplikované životní období.“*⁴⁶

Při své práci probační úřednice registruje chování rodičů. Podle ní ani často netuší, co si mají se svými dětmi počít. Pozoruje i známky rodičovských chyb. *„Každý rodič se sice pro své dítě snaží udělat to nejlepší, ale ne vždy se mu to daří.“*⁴⁷

Povinností probační služby je také navštěvovat mladistvého pachatele doma. Kontrolu si probační úředník spolu s mladistvým pachatelem stanoví předem. Jejím cílem je poznat klima rodiny. *„Nepokoušíme se sice o „přepadovky“, ale i přesto si všímáme strojeného prostředí. Postupně si skládám mozaiku o přístupu a stylu výchovy. Momenty se vždy projeví.“*⁴⁸ Některí rodiče na ni působí velmi vstřícně, z jiných má naopak pocit, jako by se snažili zametat problémy pod koberec.

V některých případech trestné činnosti mládeže, je pro mladistvého, průběh trestního řízení tak odstrašující, že už se nikdy ničeho podobného nedopustí. Na druhé straně existují i jedinci, kteří jsou trestáni opakovaně. Ti většinou končí v ústavní výchově. Jejich chování se totiž jeví jako patologické a snaha probační služby nevykazuje žádný efekt. Probační úřednice Monika Drusková se již setkala s řadou provinění. *„Zařadila bych sem například loupeže, krádeže či pohlavní zneužívání. U pohlavního zneužívání se zpravidla jedná o případ, kdy chlapec je na rozdíl od dívky starší patnácti, avšak jejich styk je chtěn oběma z nich. Poté jim vysvětlujeme, že sex je sice správný, ale musí se dodržovat jistá pravidla.“*⁴⁹

⁴⁶ Probační úřednice Monika Drusková z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

⁴⁷ Probační úřednice Monika Drusková z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

⁴⁸ Probační úřednice Monika Drusková z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

⁴⁹ Probační úřednice Monika Drusková z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

Probační služba také komunikuje se středisky výchovné péče, kam své klienty podle jejich problému posílají. Například při závislosti spolupracují s organizací Preventan. V ojedinělých případech se mladistvému pachateli ukládá trestní opatření obecně prospěšných prací. To je ovšem považováno za poměrně přísné trestní opatření, a proto se s ním u mladistvých pachatelů příliš nesetkáváme. Obecně prospěšné práce se ukládají jen v krajních případech. Místo toho se spíše nařizují společensky prospěšné činnosti, kdy obžalovaní musí zdarma plnit určité povinnosti. *„Motivujeme je, kontrolujeme a upomínáme, pokud zjistíme, že na svém pracovišti chyběli. Chlapce posíláme třeba do školy, aby pomáhali školníkovi. Své úkoly by měli splnit, jinak by mohli jít do vězení.“*⁵⁰

⁵⁰ Probační úředník Marek Štěch z Probační a mediační služby v Českých Budějovicích

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala tématem trestního stíhání mladistvých pachatelů v České republice. Využila jsem možnosti navštívit hlavní líčení u okresního soudu, kde jsem pozorovala trestní řízení s mladistvým pachatelem obžalovaným ze spáchání krádeží a loupeží. Na základě této pozorovací metody jsem se utvrdila v tom, že soudy pracují podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a dodržují i dílčí práva mladistvých v tomto zákoně stanovená. Tím mám na mysli, že soud klade důraz na opatřenou zprávu o poměrech mladistvého, že se soudního líčení účastní i obhájce mladistvého, či že je o hlavním líčení vyrozuměn orgán sociálně-právní ochrany dítěte. Jelikož se jednalo o proces s mladistvým, musel dát svůj souhlas s přítomností veřejnosti.

Domnívám se, že existuje prostor k úvahám nad zefektivněním fungování justice ve věcech mladistvých pachatelů. Palčivým tématem již od přijetí nové trestně-právní úpravy zůstává diskuze nad určením věkové hranice trestní odpovědnosti. Osobně mám za to, že by mohlo dojít ke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nejméně o jeden rok, tj. čtrnáct let. Podle mě by už měly děti ve čtrnácti letech dobře vědět, jak se správně chovat. K tomu by měla dopomoci součinnost rodičů a výchovné působení školy.

Pozitivně vnímám, že je v českém právním řádu zakotvena jednoznačná věková hranice, přičemž není tato věková hranice ponechána výhradně judikatornímu posuzování v individuálních případech tak, jako třeba ve Francii. Individuální přístup k mladistvému pachateli je u nás dostatečně zajištěn institutem relativní trestní odpovědnosti ve smyslu ustanovení v §5 ZSM. Soud tak může na základě znaleckého posudku dospět k závěru, že i pachatel, starší patnácti let, nedosáhl v době spáchání trestného činu rozumové a mravní vyspělosti.

Kladně také hodnotím širokou škálu opatření ukládaných mladistvým za spáchaný trestný čin. Jejich úkolem není mladistvé výhradně potrestat, ale i vychovávat, což je cílem zejména alternativních trestních opatření a výchovných opatření. Soud má tak možnost zvolit nejvhodnější způsob potrestání mladistvého s přihlédnutím k možnostem jeho nápravy a dalšího vývoje.

Některá opatření naopak hodnotím jako neefektivní, například peněžitě opatření či napomenutí s výstrahou. Slabou stránkou peněžitého opatření je skutečnost, že mladistvý obvykle nedisponuje vlastními finančními prostředky, ze kterých by uložené trestní opatření mohl zaplatit. Stává se tedy, že finanční částku uhradí rodiče a opatření tak postrádá výchovný účinek. Proto je nutné ukládat toto opatření pouze v případě, kdy bylo předchozím finančním šetřením zjištěno, že mladistvý má reálnou možnost výdělků, je zaměstnán v pracovním poměru či měl nějakou brigádu. Stejně neefektivně se mi jeví výchovné opatření napomenutí s výstrahou, které je vlastně pouhým konstatováním protiprávnosti činu a mladistvý rovněž nemusí pocítit žádné působení tohoto opatření.

Naopak pozitivně lze vnímat trestní opatření obecně prospěšných prací či výchovnou povinnost společensky prospěšné činnosti. Mladistvý se musí podrobit určitému pracovnímu režimu, mnohdy poprvé ve svém životě. Rovněž je nucen akceptovat autoritativní dohled nad výkonem této činnosti, kterou vykonává ve svém volném čase a pociťuje tak i negativní působení tohoto opatření.

Myslím si však, že se nabízí možnost uvažovat o zpřísnění některých sankcí, zejména u nejzávažnějších provinění a u pachatelů, kteří se provinění dopouštějí opakovaně.

Občas se mluví o možnosti trestní odpovědnosti rodičů za jednání, kterých se dopouštějí jejich nezletilé, trestně neodpovědné děti tak, jak tomu je u odpovědnosti za škodu v civilním právu. Myslím si, že rodiče jsou za své děti zodpovědní a měli by na ně co nejlépe výchovně působit, aby se vyvarovaly provinění. Neztotožňuji se s myšlenkou, že by rodiče měli být trestáni za provinění svých dětí. Ne vždy musí být bezprostředním důsledkem jejich výchovy, ale může být ovlivněna i jinými faktory, například partou kamarádů, nevhodným prostředím nebo nedostatkem vyžití ve volném čase. Za úvahu stojí třeba možnost odejmutí sociálních dávek poskytovaných rodičům delikventních mladistvých pachatelů, které by mohlo rodiče alespoň motivovat k většímu zájmu o jejich děti. Taková sankce by ovšem, podle mého soudu, neměla být prostředkem trestního práva. Nelze totiž jednoznačně říct, že rodiče mladistvých pachatelů se o děti nestarají a nemají tak nárok na sociální dávky.

K zamezení provinění by měla přispět rovněž intenzivnější spolupráce škol, rodiny a organizací zajišťujících volnočasové aktivity pro mladé. Z hlediska sociální prevence pokládám za významné například zakládání dětských hřišť, sportovních a kulturních areálů a míst nabízejících možnosti aktivního trávení volného času. Svůj čas mohou děti trávit v nízkoprahových zařízeních, která nabízejí i další, nesportovní aktivity. Jejich úkolem je odbourávat sociální rozdíly mezi návštěvníky, zejména odlišné socioekonomické zázemí, mentální úroveň, sociokulturní a rasové odlišnosti apod. Podceňovat nelze ani výchovnou a osvětovou činnost policie přímo ve školách, na různých besedách a setkáních. S těmi by se mělo začít již na 1. stupni základních škol. Podle mého názoru by to vedlo ke snížení kriminality mladistvých pachatelů.

Preventivně výchovnou činnost mohou však vykonávat i orgány činné v trestním řízení, kdy mohou pozitivně působit na mladistvého pachatele trestných činů již krátce po odhalení trestného činu. Takto ho mohou vést například ke snaze uhradit způsobenou škodu, omluvit se poškozenému, a tím si uvědomit, co svým jednáním způsobil.

Pokud se nebudeme snažit tímto směrem směřovat, měli bychom se zamyslet nad tím, kam to povede.

SEZNAM LITERATURY

Literární zdroje

CIBULKA, Karel a Veronika CIBULKOVÁ. Trestní právo: advokát do kapsy. Brno: Sokrates, 2005, ISBN 80-86572-21-8.

HENDRYCH, Dušan, BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠTURMA, Pavel ŠÁMAL a Ivana ŠTENGLOVÁ. Právníký slovník. Praha: C.H.Beck, 2003, ISBN 978-80-7400-059-1.

KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H.Beck, 2005, ISBN 8071798134.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a.s., 2009, ISBN 978-80-247-2310-5.

PIPEK, Jan. Zamyšlení nad reformou českého trestního práva. Právník. 2006, CXLV, č. 11.

ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milana HRUŠÁKOVÁ. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže komentář 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-375-5.

Legislativní zdroje

ÚZ č. 966 - Trestní předpisy - úplná znění předpisů, s účinností od 1.8.2013

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: Trestní předpisy. Sagit.cz, 2013

zákon č. 117/1852 Sb., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, stav k 31. 3. 1929

zákon č. 48/ 1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží

zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon účinný do 1. 1. 2004

Trestní zákon ve znění účinném od 1. 1. 2004

Elektronické zdroje

Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor prevence kriminality. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/>

Trestní odpovědnost dětí se zřejmě nesníží. [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/trestni-odpovednost-deti-se-zrejme-nesnizi-fe7-/zpravy-domov.aspx?c=A090430_120405_In_domov_glu

VONDRA, Pavel. Odborníci se přou o snížení hranice trestní odpovědnosti. BBCzech.com [online]. 2004 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/09/040913_cz_child_murdere rs_pckg.shtml#

Vězeňská služba České republiky. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-opava-83/o-nas-1603/zabezpecovaci-detence/>

Ostatní zdroje

Gustav Le Bon – Psychologie davu

Marie Matesová, sociální pracovnice z oddělení výkonu trestu ve věznici ve Věhrdech

Milan Bajcura, mluvčí jihočeské policie

Probační úředník Marek Štěch (Probační a mediační služba České Budějovice)

Probační úřednice Monika Drusková (Probační a mediační služba České Budějovice)

Protokol od okresního soudu (záměrně neuvádím, z jakého města)